

nadstandardní vědomosti díky svým rodičům, kteří s nimi pravidelně chodí do přírody, ale patří sem také děti, které navštěvují např. přírodovědné kroužky.

Pro realizaci vzdělávací činnosti slouží pomůcky, které doprovázejí většinu aktivit středisek EV. V roce 2009 se střediska EV zapojila do editorské činnosti řady materiálů Správy. Interaktivní materiály na téma „Horské smrčiny“, „Šumavské řeky“, „Šumavská ledovcová jezera“, „Šumavská rašeliniště“ a v současné době těsně před vydáním „Šumavské bezlesí“ a „Šumavské bučiny“ pomáhají nahlédnout nejen do jedinečných šumavských míst. Texty do těchto materiálů připravují odborní pracovníci ochrany přírody a výzkumu Správy NP Šumava. Střediska EV dále připravují velkou řadu různých didaktických materiálů – pexetria, určovací klíče, naučné karty, naučné záložky, puzzle a také např. naučné kartičky představující postupně faunu a flóru NP Šumava. Jedním z významných materiálů je nekonečný kalendář „Světem šumavské přírody“, který na 25 stránkách představuje šumavskou přírodu. Jedinečné ilustrace uznávaného českého kreslíře Pavla Procházky (který svými kresbami obohacuje mnoho dalších materiálů Správy) jsou uměleckým dílem, které může „zdobit“, ale i „učit“ o šumavské přírodě.

Kromě didaktických materiálů zpracovávají střediska EV pracovní listy, které tvoří součást všech výukových programů jako odměna pro děti. Pomůcka slouží také jako navázání kontaktu s rodiči dětí, neboť pracovní list představuje základní obsah výukového programu. Učitelé jej rovněž využívají pro opakování nových poznatků, které se žáci naučili v rámci výukového programu. Děti se tak mohou doma pochlubit, co nového se naučily. Uvedené materiály jsou zpracovávány hravou nadstandardní formou, jsou plné jedinečných ilustrací a fotografií. Pro školy, které se nemohou z důvodu velkých vzdáleností účastnit výukových programů Správy pravidelně, jsou připraveny specifické pracovní listy na webu Správy na téma živočichů či rostlin. Těm, kteří se chtějí vydat na školní i soukromý výlet do šumavské přírody, jsou určeny pracovní listy pro různá místa – stačí je vytisknout a vyrazit s žáky např. na Chalupskou slať, Plešné jezero či Medvědí stezku.

Spolupráce s NP Bavorský les

Environmentální výchova od začátku své činnosti spolupracuje s kolegy z národního parku Bavorský les. Prvním významným úspěchem bylo v roce 2003 vydání příručky ekologické výchovy a lesní pedagogiky „Pojďme na to od lesa“. Jedná se o osmi set stránkovou publikaci, která seznamuje nejen pedagogy s množstvím aktivit, díky kterým se mohou děti vzdělávat o přírodě. V současné době je publikace již dávno vyprodána, ale připravujeme její rozšířenou a vylepšenou reedici. V rámci společného projektu „Nová koncepce muzea historie lesa St. Oswald“ (muzeum se nachází v NP Bavorský les) vyšly určovací klíče (7 druhů), které seznamují veřejnost s faunou a flórou obou území, ale také byla modernizována učebna ve středisku EV ve Vimperku. Za dvacet let bylo zrealizováno množství česko-německých výukových programů. Díky spolupráci také vznikla stezka „Areál lesních her“ ve Stožci, která je určena především pro rodiny s dětmi či pro děti prvního stupně základních škol. V současné době probíhá příprava projektu na výstavbu „Lesní dílničky“, kde se budou moci děti učit vyrábět ptačí budky, vyhotovit si výrobky z proutí či si jen tak pohrát s přírodními materiály. Významným projektem je také česko-německo-rakouský tábor, který je pravidelně organizován národními parky Šumava, Bavorský les, České Švýcarsko, Saské Švýcarsko, Podyjí a Thayata. V letošním roce se tábor koná v národním parku Šumava, kde se bude moci s tímto územím seznámit celkem 36 mladých přírodovědců.

Pro činnost environmentální výchovy je velkou pomocí podpora dotačních projektů. Mnoho jmenovaných činností podporuje Státní fond životního prostředí (SFŽP). Díky projektům, které administrují pracovníci středisek EV, je podporována přírodovědná soutěž, partnerské školy, výroba didaktických materiálů, přírodovědný kroužek a řada dalších činností. Z každého projektu se snažíme nejen maximálně podpořit děti a mládež regionu, ale též nadstandardně vybavit střediska environmentální výchovy. V letošním roce budou střediska obohacena o modely ptáků, hub, rostlin a v neposlední řadě o pomůcky pro badatelské programy. Vznikne řada

nových materiálů, např. určovací klíč na houby. Projekty SFŽP umožňují vyhlášovat pravidelně např. výtvarné soutěže určené především pro mladší děti. V zimním období mohou účastníci výukových programů vyrazit na programy na sněžnicích a přitom bádát díky specifickým měřícím pomůckám.

Významným úspěchem pro střediska EV je také mezinárodní uznání množstvím zahraničních delegací, které navštívily v posledních letech NP Šumava. Důležitým motivačním prvkem je zpětná vazba od pedagogů, rodičů dětí, ale i od účastníků výukových programů. Díky mnohaleté zkušenosti spolupracují střediska s pedagogickými fakultami při přípravě a realizaci odborných seminářů. Pro Jihočeskou univerzitu zajišťujeme seminář „Metodika přírodovědných exkurzí“, v němž se 4 dny učí studenti „Jak učit o přírodě v přírodě“. Studenti z pedagogických směrů se mohou ve střediscích EV účastnit odborných praxí.

Středisko environmentální výchovy Horská Kvilda

Jak je uvedeno v nadpise článku, střediska environmentální výchovy mají své kulaté – dvacáté výročí, k němuž si nadělila překrásný dárek – nové pobytové středisko environmentální výchovy na Horské Kvildě. Kapacita střediska – 48 pobytových míst – umožní organizaci výukových programů pro dvě školní třídy, bude zde možná realizace česko-německých programů, ale také vzdělávání pro vysoké školy a odborné pracovníky ochrany přírody. Připravujeme nové moduly vzdělávacích programů především pro místní obyvatele, pedagogy a veřejnost. Tato budova sloužila na začátku minulého století jako škola, a tak více než po 100 letech se opět vrací na místo vzdělávání dětí a mládeže.

Závěrem bych chtěla vyzdvihnout poděkování týmu lidí, kteří realizují environmentální vzdělávání na střediscích EV u Správy NP Šumava. Tato práce je opravdová pouze tehdy, pokud se činí srdcem – lektor musí sám hořet, aby mohl jako svíce přenášet myšlenky ochrany přírody dál. Za posledních 20 let bylo již zažehnuto mnoho svetelek. Zda hoří dál, to nevíme a jen čas ukáže, jestli budoucí generace budou i nadále chránit šumavské bohatství.

Rozhovor s Janou Hajduchovou

Foto: archiv Jany Hajduchové

Máte pozoruhodný životopis a při ochraně přírody jste si vyzkoušela celou škálu aktivit: od ekologické výchovy a ochrany bělokarpatských luk přes Nadací Partnerství a předsednictví správní rady Greenpeace až po záchranu kytovců a aktivní angažmá v politice. Teď jste se ocitla v Africe. Čemu se aktuálně věnujete?

Momentálně pracuji pro nevládní organizaci, která se jmenuje EAGLE Network. Působíme v zemích střední a západní Afriky, kde se zaměřujeme na vymáhání práva a boj proti korupci. První z těchto projektů založil izraelský aktivista Ofir Drori v roce 2003 v Kamerunu. Podařilo se mu tehdy dosáhnout toho, že tamní justice zatkla a odsoudila vůbec poprvé v historii subsaharské Afriky překupníka s lidoopy. Od té doby se jeho týmu podařilo dostat za mříže více než tisíc pytláků a pašeráků. Dnes máme

projekty v osmi zemích a plánujeme další, proto v Nairobi vzniká koordinační jednotka, která jednotlivé projekty podporuje: zajišťuje pro ně například školení nebo pomáhá s konkrétními případy. Jedna z prvních věcí, které jsem měla na starosti, byly třeba nové webové stránky, které jsme nedávno spustili (www.eagle-enforcement.org).

Když si promítnete, co všechno jste dělala, jak hodnotíte efektivitu různých přístupů k ochraně přírody?
Obecně si myslím, že nejefektivnější je chránit celé ekosystémy. Samozřejmě vždycky získá větší popularitu boj za záchranu nějakého konkrétního druhu, nejlépe velkých savců, jako jsou gorily, sloni, nosorožci – i ten má smysl, ale příroda je složitý a komplexní systém, kde je vše propojeno. I ochrana pralesních slonů nebo goril má vliv na to, jak se vyvíjí stav lesa,

ve kterém žijí, a ten zas ovlivňuje život hmyzu, ptáků atd. Nedávno proběhlo internetem nádherné video, ve kterém bylo zdokumentováno, jak se změnil stav krajiny v Yellowstonském národním parku poté, co do něj byli reintrodukováni vlci. To je lepší odpověď než tisíce slov.

My máme štěstí, že se k nám vlci začínají sami vracet. Je pochopitelné, že ochránci přírody to považují za úspěch, a je velmi pravděpodobné, že je to skutečně dokladem, že naše krajina je v dobrém stavu, který vlkům vyhovuje. Může to ale zároveň být důkazem, že se vlk jako druh stává více a více přizpůsobivým.

Účinná ochrana přírody v Africe je o něčem trochu jiném. Lovecká lobby se snaží opakovaně prosadit na nejrůznějších úrovních teorie, že regulovaný lov je účinnou metodou ochrany ohrožených druhů. Jedná se o stejně

absurdní představu, jako kdybychom ochranu přírody v Evropě svěřili do rukou myslivců. V Africe je největším problémem korupce. A obchodování s povolenkami k odstřelu například nosorožce ji jen posiluje.

Podle toho, co o Africe zatím vím, je zde do značné míry ochrana přírody stále záležitostí jednotlivců, silných osobností, kteří ji zasvětili celý svůj život, ať už je to Tony Fitzjohn, Daphne Sheldrick, Richard Leakey nebo řada dalších. S buldočí vytrvalostí dokázali obstát v systému, který je téměř nefunkční, a skutečně přinést nějakou změnu.

Velká většina afrických zemí sice má zákony na ochranu přírody, ale velmi málo jejich představitelů má skutečně zájem na jejich prosazení v praxi. A podobné je to i s veřejností. Vzácnou výjimku tvoří Keňa, kde už povědomí o faktu, jakou cenu příroda a ohrožené druhy mají, mezi běžnými lidmi existuje – přinejmenším ve městech. Bylo pro mě ohromným překvapením, když jsem se od běžného taxikáře dozvěděla, že se byl podívat v OI Pejetě na poslední severní bílé nosorožce, nebo když jsem v keňských národních parcích viděla, že většinu návštěvníků dnes tvoří místní. Jedná se o výsledek mnohaleté práce aktivistů, jejichž kampaně na ochranu slonů jsou úžasné. Přitom i v Keni počet upytlačených slonů a nelegálně vyvážené slonoviny neklesá – samotné zvyšování povědomí veřejnosti tedy nestačí. Účinná může být pouze jedna věc: velmi tvrdé postupy proti pytlákům a především velkým překupníkům a zároveň vymýcení nebo alespoň snížení korupce.

Pro ilustraci jeden nedávný případ z Konga – po 18 měsíčním vyšetřování se našim lidem z konžské pobočky podařilo dosáhnout toho, že konžská policie zatkla překupníka Francoise Ikamu přímo v jeho obchodu plném slonoviny. Tento překupník obchoduje se slonovinou již 30 let a za tuto dobu jeho rukama prošly kly přibližně 30 000 slonů, jejichž životy má na svědomí. Ačkoli byl už dvakrát zatčen a odsouzen, pokaždé se velmi rychle ocitl opět na svobodě. Poslední pokus o jeho zatčení letos v březnu skončil ještě hůře – na policejní stanici se dostavil jeho syn, bývalý vůdce rebelů, se skupinou ozbrojených mužů, a protože měli nad policisty výraznou převahu, prostě

si otce odvedli. Policejní vyšetřování teď sice běží proti oběma, otci i synovi, ale oba zůstávají na svobodě

Co se naopak často ukazuje jako neefektivní, je nalévání více a více peněz tam, kde spočívá řešení v něčem jiném, než v navyšování financí. Do ochrany přírody v Africe tečou miliony dolarů, utrácení se za školení, tréninky, rozvoj kapacit apod. Praxe je taková, že když se ukáže, že finance nestačí, toky peněz se ještě zvýší, dělá se více tréninků, více školení. Tam, kde je potřeba systémová změna, kde je potřeba dělat věci jinak, se velmi často stále dokola opakuje tentýž postup s naivní vírou, že více peněz a více snahy konečně přinese kýžený výsledek. Ale slonů v Africe stále ubývá s alarmující rychlostí bez ohledu na to, kolik milionů dolarů se popsaným způsobem investuje do jejich ochrany.

Dlouhodobě jste spolupracovala na vydávání časopisu o Bílých Karpatech. Co podle vás nejvíce dokáže ovlivnit místní lidi, aby vzali ochranu přírody za svou?

Já myslím, že ovlivnit místní lidi není zas až tak těžké. Lidem z Bílých Karpat vždycky na jejich krajině záleželo, měli a mají ji rádi. Stačí se podívat na výsledky Ivany a Honzy Jongepierových, spolupráce s místními lidmi funguje naprosto skvěle. Stejně tak spousta Afričanů v podstatě není k ochraně přírody lhostejná – i když mají k přírodě a zvířatům úplně jiný přístup. Ale s obyčejnými lidmi se vždycky dá pracovat; nejdůležitější je rozumět jim a chápat jejich potřeby.

Podle mě je daleko horší přesvědčit mocné, aby vzali ochranu přírody za svou. Když se podíváte na složení našeho parlamentu – kolik v něm sedí poslanců, o kterých by se dalo říci, že jim na ochraně přírody opravdu záleží? A kolik takových lidí je mezi hlavami afrických států? A mezi bohatými „byznysmeny“, kteří hýbou světovým obchodem? Jak přimět tyhle lidi, aby vzali ochranu přírody za svou, to je otázka...

Zaujala mne i vaše účast v projektu Českého rozhlasu Odhalení, který ukazoval gorilí život doslova v přímém přenosu. Jak hodnotíte roli zoologických zahrad při ochraně přírody a boom malých soukromých zařízení?

To jsou podle mě dvě úplně rozdílné otázky. V ochraně přírody je pro zoologické zahrady spousta prostoru a jejich role může být ohromná. Vytváření záložních populací ohrožených druhů a jejich návrat do přírody je nabitěná. Ale nedělejme si žádné velké iluze – zmíněné je cesta pro několik desítek, možná set ohrožených druhů, protože kapacity zoologických zahrad jsou velmi omezené, zatímco ohrožených druhů jsou dnes tisíce. Přesto si myslím, že je to velmi důležité, a věřím, že každý zachráněný jedinec má smysl, stejně jako každý jednotlivý druh, u kterého se negativní trend podaří zvrátit.

Druhá, stejně nezanedbatelná role moderních zoo spočívá v podpoře nebo v realizaci vlastních ochránářských projektů přímo v terénu. Velmi dobře jsem si to uvědomila, když jsem se v roce 2012 zúčastnila mezinárodní konference o chovu a ochraně goril v Holandsku. Prakticky každá evropská nebo americká zoo, která chová gorily, zároveň podporuje nějaké projekty v Africe. Stejně tak Zoo Praha má několik skvělých projektů v Kamerunu.

A samozřejmě nejširší pole působnosti, kde se zoologické zahrady můžou uplatnit – a také se o to velmi snaží – je výchova a vzdělávání veřejnosti. Dostala jsem se často do diskuzí s ochránci zvířat, kteří jsou už z principu proti jakémukoli držení zvířat v zajetí, a tedy i proti zoologickým zahradám. Já jejich argumentům velmi dobře rozumím – když se podíváte do historie, jak zoologické zahrady vznikaly, zjistíte, že velmi často se jednalo pouze o lépe vypadající mladší sestry zvěřinců v cirkusech či sbírek trofejí. Jen velmi málo z nich od počátku vznikalo s myšlenkou na osvětu a výchovu veřejnosti. I dnešní nejlepší světová zoo za sebou mají velmi temnou minulost, pokud jde o způsob, jakým kdysi svá zvířata získávala. Z pohledu ochránců práv zvířat je tedy docela pochopitelné, že jsou pro ně zoologické zahrady nepřijatelné – i přesto, že se dnes snaží ze všech sil, aby se jejich zvířatům dařilo co nejlépe. Jedním z argumentů proti držení zvířat v zajetí, který používají, je názor, že pro výchovu a vzdělávání je možné využít filmy, dokumenty, ukazující zvířata v jejich přirozeném prostředí. Pravdou ovšem je, že zážitek ze setkání s živým zvířetem, tváří v tvář, nemůže žádný dokument nahradit. Výchova k ochraně přírody není ani tolik o poznání

a znalostech, ale je především o emocích, které nelze probudit jinak než zážitkem. Kdybych měla odpovědět na otázku, jestli jen pouhý fakt, že zoologické zahrady umožňují uvedený způsob výchovy – probuzení emocí a vztahu ke zvířatům – nás ospravedlňuje k tomu, abychom drželi v zajetí taková úžasná zvířata, jako jsou sloni, gorily, nosorožci... Sama bych nedokázala jednoznačně říci, že ano.

Ještě jeden příklad, jak zoologické zahrady pozitivně přispěly k ochraně přírody, bych chtěla zmínit. V Japonsku probíhá každoročně u městečka Taiji brutální lov na delfíny, při kterém je jich několik tisíc zabito a prodáno na maso a několik desítek odchyceno a prodáno delfináriím. Při porovnání cen delfíního masa a živého delfína je zřejmé, že to je právě prodej živých delfínů do delfinárií, který celý tento masakr činí ekonomicky smysluplným. Nechci rozvíjet, jak drastické zážitky to pro tak inteligentní a nádherné tvory musí být, když jsou nejdříve zahnáni do zátoky, pak před jejich očima lovci zabijí jejich matky, tety, příbuzné, a následně je zavrou na zbytek života do nějakého bazénu. Po mnoha a mnoha letech se Světová asociace zoologických zahrad a akvárií (WAZA) rozhoupala ke skvělému kroku – vyloučila ze svých řad Japonskou asociaci zoo a akvárií (JAZA). A o měsíc později JAZA přijala jednomyslně rozhodnutí, že delfíny odchycené z volné přírody přestane nakupovat. Samotné masakry v Taiji to ještě nezastaví, ale jedná se o krok správným směrem, protože i když většina delfínů z Taiji putovala do tureckých, čínských nebo krymských delfinárií, jejich cesta vedla přes členy JAZA. Tedy popsané rozhodnutí může mít na odbyt delfínů odchycených v Japonsku opravdu velký vliv.

Pokud jde o boom malých soukromých zařízení, přiznám se, že malá soukromá zoo nemám ráda. Vybudovat opravdu solidní zoo, které respektuje welfare zvířat a je něco víc než jen „sbírka miláčků“ jejich majitele, to je běh na velmi dlouhou trať vyžadující trvalé investice. Děsí mě příklady zoo v Táboře (jehož majitel mimochodem chtěl postavit i trvalé delfinárium, což já osobně považuji za hodně špatný nápad) nebo soukromého zvěřince někde u Jihlavy, kde má údajně majitel v jedné stodole několik smeček vlků, hyeny, lvy, tygry... V jakých podmínkách tam zvířata můžou žít? Netvrdím,

že u nás nemáme slušné soukromé chovatele, znám pár nadšenců, kteří chovají plazy nebo ptáky a nepochybně zvířatům dávají maximum. Ale myslím si, že je celá řada zvířat, jejichž chov by měl být opravdu pouze v rukou odborníků. V západní Evropě a v USA už existuje celá řada útulků, kde se starají o zvířata odebraná soukromníkům, kteří jim nebyli schopni poskytnout odpovídající péči. Myslím, že se jedná o docela velký problém – a není se co divit, že jeden z jeho aspektů vede opět zpátky do Afriky. Nelegální obchod s mláďaty lidoopů stále kvete a odbytištěm zdaleka nejsou jen asijské země. I v Evropě můžete na černém trhu sehnat šimpanze odchyceného v přírodě.

Jak hodnotíte z nadhledu českou ochranu přírody?

Kde jsou ty časy, kdy jsme mívali ministry životního prostředí, kterým skutečně šlo o věc. Je ovšem pravda, že je u nás vytvořený velmi dobrý základ, spousta věcí funguje; to si člověk uvědomí, až když se dostane třeba do Afriky. Máme, myslím, dobrou síť chráněných území, slušnou legislativu a ve státní správě stále ještě spousta zapálených lidí. Míra korupce je sice na Evropu hodně vysoká, ale s Afrikou se to srovnat nedá. A máme celou armádu lidí v nevládních organizacích, kteří odvádějí hromadu práce.

Pozornost samozřejmě vždy přitahují spíše negativní věci. Od roku 2011, kdy proběhla blokáda na Šumavě na Ptačím potoce, se bojím o osud národního parku Šumava. Naplno jsem si tehdy uvědomila, že můžeme mít skvělou legislativu a zapálené ochránáře, ale pokud i tady začne platit, že peníze jsou mocnější, nebude to nic platné. Jestliže je někde u nás oblast, která může podlehnout tlaku developerů a kde může ochrana přírody dostat nejvíce na frak, je to právě Šumava. Když si přečtete, kdo tam vlastní kolik pozemků, jak se na Šumavě povolovaly supervily miliardářů, leckdy postavené bez stavebního povolení nebo v rozporu s ním, běhá z toho mráz po zádech. Pak to vypadá, že se od Afriky zase tolik nelišíme. Nedávno proběhly tiskem informace, že u nás za posledních deset let klesla populace rysa ostrovida na polovinu. Přitom MŽP investovalo do jeho ochrany a monitoringu jen v posledních čtyřech letech 86 milionů korun. A nejen to, už patnáct let

se Hnutí Duha snaží dělat pro ochranu velkých šelem vše, co je v jeho silách – každý rok v lesích působí stovky dobrovolníků, kteří hlídají šelmy přímo v terénu. Jak je tedy možné, že rysů prudce ubývá? Na vině je podle odborníků pytláctví. A tady paralela s Afrikou přímo bije do očí. Máme kvalitní zákony, máme peníze na ochranu šelem, máme dobrovolníky, kteří jsou ochotni trávit v lesích stovky hodin. Ale někde v systému je mezera, která způsobuje, že systém nefunguje. Mezerou je prosazení zákona. Jediným účinným řešením je co nejvíce pytláků usvědčit, dostat před soud a odsoudit. A vydržet, a dělat tak dlouho, dokud prostě všichni, kteří si chtějí rysa střelit, nepochopí, že za pár let v kriminále to opravdu nestojí.

Co z vašich aktivit vás doposud nejvíce bavilo a proč?

Mě asi nejvíc baví vždy to, co zrovna dělám. Moje současná práce je úžasná, opravdu děláme něco konkrétního pro zvířata, mám možnost spolupracovat s Ofírem Drorim, kterého považuji za jednu z velkých osobností ochrany africké přírody, od které se můžu velmi mnoho naučit. Těší mne, že se pořád mohu učit něco nového.

Ptala se Karolína Šulová

Jana Hajduchová se narodila v Praze, kde vystudovala architekturu a územní plánování na ČVUT. Poté přes dvacet let žila v Uherském Hradišti. Zde vedla regionální pobočku Společnosti pro trvale udržitelný život Bílé Karpaty. Spolupracovala s řadou dalších nevládních organizací zabývajících se ochranou přírody a životního prostředí. V roce 2005 odešla do Francie, kde působila jako nezávislá konzultantka v oblasti životního prostředí, překladatelka a grafička. Pracovala pro mezinárodní organizace (REC Budapešť, UNEP ve Vídni a v Ženevě), ale i pro Zoo Praha, kde spolupracovala na projektu Pomáháme gorilám. V současné době žije v Nairobi a angažuje se v organizaci EAGLE Network, zaměřené na boj proti korupci a nelegálnímu obchodu s volně žijícími zvířaty a produkty z nich.